

PREFACI

L'any 2013 es va convocar el congrés *Les pedreres medievals a la Corona d'Aragó*, les aportacions científiques del qual es materialitzen en el volum que teniu a les mans. L'oportunitat d'aquest encontre tenia a veure amb el buit que aquesta perquisició tenia dins la historiografia medieval dels territoris catalans i dels reialmes d'Aragó, Mallorca i València, malgrat existir treballs puntuals, previs, que es poden considerar pioners. El geòlegs havien anat proporcionant la informació que identificava els materials emprats en la construcció i en bona part de la labor escultòrica desenvolupada durant els segles del romànic i el gòtic, però calia creuar aquestes dades amb les que havien desvetllat els arxius d'ençà del segle XIX. Els estudis previs referits a les pedreres explotades en època romana assenyalaven el camí a seguir.

La riquesa documental d'època medieval als territoris de l'orient peninsular és rellevant, però molt sovint les notícies referides a picapedrers, a la compra i venda de pedreres o al trasllat dels materials a peu d'obra, s'han perdut dins d'estudis puntuals o en col·leccions diplomàtiques de major o menor amplitud, sense donar peu a treballs monogràfics l'objectiu essencial dels quals fos esbrinar el funcionament d'aquests jaciments i dels professionals que els explotaven. D'altra banda, l'interès pels llibres d'obra (en algun cas ja d'ençà del XIX, com s'esdevé amb la catedral de Barcelona), ha estat encoratjat més per la voluntat de conèixer l'evolució dels edificis en el temps i de descobrir la personalitat dels seus artífexs, que no pas per desentranyar el sistema de treball del col·lectiu que els va fer possibles. La història econòmica, que ha vist el valor d'aquesta font per raó de la informació que proporciona sobre preus i salaris, també ha deixat sovint de banda els aspectes que ens il·luminen sobre el funcionament del contingent humà que va moure l'engranatge complex d'una fàbrica medieval, dins del qual l'activitat a les pedreres resulta essencial.

Recordem que en els llibres de fàbrica s'identifiquen aquests punts d'extracció, quants pedrers i amb quina regularitat hi són presents, com i qui transporta els materials i el cost de tot plegat. Molt sovint, si es conserva, aquest volum de dades es pot complementar amb les que forneix la documentació notarial contemporà-

nia; algunes poden ser de caràcter professional, altres privades. Entre les darreres, els documents dotals descobreixen les xarxes familiars que es van teixir per la via del matrimoni; els testaments i, sobretot, els inventaris *post mortem*, ens il·luminen sobre l'estatus dels pedrapiquers i registren el contingut de la seva vivenda i, especialment, del seu taller (cas del mallorquí Pere Mates i del barceloní Pere Sanglada, per citar dos exemples remarcables). Comptem amb altres vies per enriquir el panorama. S'esdevé amb les talles, especialment significatives pel que fa a les ciutats de Girona i Barcelona, atès que, essent ambdues ciutats seu d'importants indústries lapidàries, disposar d'informació precisa sobre els integrants del col·lectiu (nombre de caps de casa i localització de la vivenda familiar) permet avaluar el seu pes dins del conjunt de la menestralia urbana.

Els treballs que es reuneixen en aquest volum aborden totes aquestes qüestions des dels diversos territoris de la Corona d'Aragó medieval, majoritàriament a partir d'una perspectiva documental. Hi ha pedreres la localització de les quals és coneguda d'antic, bé perquè s'han explotat fins al segle XX (o segueixen obertes avui en dia), bé perquè l'activitat ha deixat un rastre inequívoc en el paisatge. D'aquestes, se'n pot parlar (s'esdevé amb les de Montjuïc, a Barcelona i a Girona). Altres, per ara, són només una referència documental, i caldrà endegar la recerca de camp que permeti localitzar-les. És indubtable que per als treballs futurs sobre les pedreres dels territoris de l'antiga Corona d'Aragó, un mapa igual de precís que el que s'està executant a la cara nord dels Pirineus constituirà una eina de valor incontestable, i no només pel que té a veure amb el desenvolupament de l'arquitectura medieval en indrets precisos. El valor industrial dels productes que sorgeixen de determinades pedreres (les moles de molí, a Barcelona i a l'àmbit tarragoní, o els prefabricats arquitectònics, a Girona) afegeix interès a l'activitat pètria, perquè aquests productes es van destinar a l'exportació i això va implicar posar en marxa un sistema comercial que en garantís la distribució: des dels mercaders als transportistes que es van encarregar de moure els materials per terra i per mar fins als llocs de destí.

Amb el volum que a la Corona d'Aragó assoleix la documentació relativa a l'activitat a les pedreres, el buit historiogràfic existent sobre la matèria no tenia, fins ara, cap raó de ser. A més, era difícil justificar-lo, perquè moltes dades que hi tenen a veure ja no eren inèdites; perdudes, però, en treballs d'altres perfils, acabaven passant totalment desapercebudes. Com ho demostren els estudis reunits en aquestes actes, quan se les atorga protagonisme i es posen sota el focus, les dades publicades, aïllades des d'antic, adquireixen una altre faisó i aquesta informació es converteix en un compendi en el qual podran emmirallar-se els estudis futurs sobre el tema.

Fins i tot els que impulsa la historiografia francesa d'ençà de la publicació del llibre: *Pierre et métal dans le bâtiment du Moyen Âge* (París, 1985) sota l'empara de l'École des Hautes Études en Sciences Sociales, i la direcció de Paul Benoit i Odette Chapellot. Ambdós van mantenir aquesta línia de recerca: així ho testimonia la tutela de Benoit sobre una de les seccions dels congressos de les Sociétés Savantes,

conjuntament amb Jacqueline Lorenz. Aquestes actes han anat apareixent publicades sota l'enunciat *Carrières et constructions en France et dans les pays limitrophes*. El primer volum, publicat a París l'any 1991 pel Comité des Travaux Historiques et Scientifiques, correspon a la reunió celebrada a Avinyó un any abans. L'han seguit les actes d'altres reunions posteriors aparegudes amb idèntic enunciat, algunes de les quals dirigides només per Jacqueline Lorenz. Pel que fa a Odette Chapelot, figura com a directora del volum on es reuneixen les aportacions al col·loqui *Du projet au chantier*, publicades el 2001. Allò que té més valor d'aquesta línia de recerca és la seva continuïtat en el temps, perquè l'interès per les pedreres medievals és molt ampli i ve d'antic. Ho testimonia el compendi bibliogràfic aparegut a la revista *Gallia* l'any 2002 (núm. 59, p. 195-204).

A altres indrets de l'Occident medieval s'exploten pedreres que proporcionen materials suficientment reputats per afavorir-ne el seu ús ampli dins del territori, cas del marbre de Purbeck (Rosemary LEACH, *An investigation Into the Use of Purbeck Marble in Medieval England*, Hartlepool, 1978). Altrament, la seva exportació, i, en aquest cas, molt sovint manufacturat parcialment o total, com s'escau amb la pedra negra de Tournai (Ludovic NYS, *La pierre de Tournai. Son exploitation et son usage aux XIIIème, XIVème et XVème siècles*, («Tournai. Art et Histoire», 8), Tournai/Louvain-la-Neuve, 1993). Una circumstància que es pot fer extensible al marbre de Luni-Carrara (Christian KLAPISCH-ZUBER, *Les maîtres du marbre. Carrare 1300-1600*, París, 1969) i a l'alabastre anglès (Francis CHEETHAM, *Alabaster images of Medieval England*, Woodbridge, 2003).

Els estudis que s'apleguen en el volum que presentem tenen en comú amb els treballs precedents que, com aquests, posen en valor explotacions que en època medieval van ser determinants en la gènesi d'edificis rellevants del territori. Els de Francesc Fité, Joan Valero i Luis Arciniega es refereixen a les catedrals de Lleida, Barcelona i Girona, o València, en particular, i el de Maria Barceló se centra en les empreses constructives de l'illa de Mallorca i en les diverses pedreres on els seus mestres es van proveir. Altres estudis rastregen el destí de materials aparentment més aptes per a les labors ornamentals que no pas les estructurals, però que malgrat això foren emprats en la construcció, a causa de l'encariment que comportava el transport de la pedra estàndard des d'indrets massa distants. És el que s'exposa, entre altres, en el treball de Jesús Criado sobre l'alabastre aragonès. Alguns dels estudis fixen la seva atenció en pedreres o sectors d'explotació molt determinats, com és el cas del que signen conjuntament Michel Martzluff, Aymat Catafau, Pierre Giresse i Caroline de Barrau, relatiu a les pedreres de la cara nord del Pirineu, des d'una perspectiva majoritàriament arqueològica. Rudi Ranesi ho fa des del vessant del restaurador i a partir de l'ús del marbre pirinenc (provinent de la façana meridional de la muntanya) a les façanes de dues esglésies gòtiques de Puigcerdà. Les contribucions de Joaquim Graupera i Carles Puigferrat se centren en les pedreres de la muntanya de Montjuïc, a Barcelona, el primer, i en les explotacions

de Folgueroles, a la Catalunya central, el segon. És l'ocasió per donar a conèixer documentació inèdita referida als talls documentats a la muntanya barcelonina i al perfil professional dels seus propietaris. Aquest darrer aspecte és tractat mitjançant documentació inèdita a partir d'un cas singular a València, l'activitat empresarial del mudèjar Mahomat Ferriç de Mislata, a càrrec d'Encarna Montero.

En els estudis aplegats s'ofereix també una panoràmica general sobre les explotacions documentades a Catalunya i la singularitat d'alguna d'elles a partir de la seva especialització en l'obra de manufactures, brillantment introduïdes dins dels circuits comercials: moles de molí de Montjuïc, a Barcelona, i, sobretot, els pre-fabricats arquitectònics de Girona (Francesca Español). També són importants, dins dels treballs ja invocats, els apartats referits al valor i prestigi als ulls dels usuaris medievals, de la pedra provinent dels monuments antics, i el recompte dels materials petris i dels seus punts d'extracció entre les excel·lències naturals d'un territori, per part dels humanistes.

FRANCESCA ESPAÑOL BERTRAN
JOAN VALERO MOLINA